

Mojca Ramšak

MARIJA KOZAR, ETNOLOŠKI SLOVAR SLOVENCEV NA MADŽARSKEM. A MAGYARORSZÁGI SZLOVÉNEK NÉPRAJZI SZÓTÁRA.

Zveza Slovencev na Madžarskem,
Savaria Múzeum,
Monošter - Szombathely 1996, 224 str.
HU-ISBN 963 7206 620

Splošna, strokovna in nacionalna enciklopedična dela so najpogostejša strokovna in didaktična pomagala. Glede na obseg, metodo obdelave gradiva in temeljitost jih delimo na enciklopedije, leksikone in slovarje. V prvih so geselski članki obdelani obširneje, v večjih celotah in bolj sintetično kot pri leksikonih in slovarjih. Slednji največkrat vsebujejo več gesel z najosnovnejšimi podatki, čeprav je res, da je poimenovanje pogosto prepuščeno urednikom in založbini odločitvi.

V Evropi je do srede devetdesetih let izšlo kakšnih 90 etnoloških enciklopedičnih del, in sicer takšnih, ki obravnavajo regionalno evropsko ter neevropsko etnologijo, nacionalne enciklopedične obravnave, enciklopedična dela, ki obravnavajo izraze iz obče etnologije, etnološke šole, metode, zgodovino stroke in specializirana enciklopedična dela. Takšna delitev ima svoje korenine deloma v geografskem izhodišču, deloma pa v filozofskem obzorju prve polovice 20. stoletja in niti ni presenetljivo, da je kar dve tretjini etnoloških enciklopedičnih del namenjenih bodisi kulturam prvobitnih ljudstev ali pa specializiranim temam, največ iz folkloristike. Ostanek si delijo nacionalna in metodologiji posvečena enciklopedična dela, ki so pogostejša od 80. let naprej.

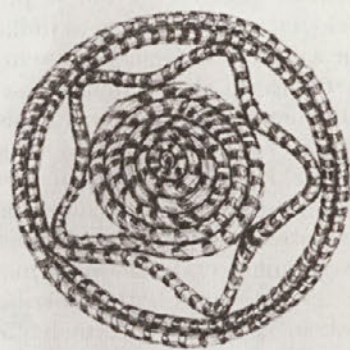
Zato je še toliko bolj razveseljivo, da smo Slovenci z *Etnološkim slovarjem Slovencev na Madžarskem* dobili ne samo prvo nacionalno in hkrati manjšini posvečeno delo, pač pa prvo slovensko etnološko enciklopedično delo sploh. Za nameček pa to ni delo skupine etnologov, ampak ene same osebe, avtorice Marije Kozar, kustodinje v Savaria muzeju v Szombathelyju.

Slovarski prikaz ljudske kulture Slovencev na Madžarskem se je začel pripravljati v navezavi na dolgoročni raziskovalni projekt Način življenja Slovencev v 20. stoletju.

V prvi fazi raziskovalnega dela je bila napisana dvojezična publikacija *Slovensko Porabje - Szlovénvidék*, ki je izšla leta 1984 kot člen serije *Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja - 20. stoletje*.

Na podlagi te študije je bil za monografsko obdelavo izbran Gornji Senik. Knjiga *Felsőszőlők - Gornji Senik* (v madžarščini in slovenščini) je bila objavljena leta 1988.

ETNOLOŠKI SLOVAR SLOVENCEV NA MADŽARSKEM

A MAGYARORSZÁGI SZLOVÉNEK NÉPRAJZI SZÓTÁRA

Kot tretji člen raziskovalnega projekta *Način življenja Slovencev v 20. stoletju* je Marija Kozar, avtorica navedenih knjig, začela sestavljati dvojezični sistematičen pregled značilnih kulturnih sestavin načina življenja v 20. stoletju; slovar z bibliografijo o ljudski kulturi Slovencev na Madžarskem.

Pri sestavljanju slovarja je imela spodbudo tudi v močno razvitem etnološkem enciklopedijskem delu na Madžarskem. Največji vpliv na njeno delo je imela izdaja madžarskega etnološkega leksikona (*Magyar Néprajzi Leksikon 1-5*, Budimpešta 1977-82), ki so si ga zamislili kot pripravo za novo *Etnologijo Madžarov*. Leksikon v petih zvezkih je pomemben mejnik in predstavlja temelj za nadaljevanje raziskav v madžarski etnologiji ter prinaša povzetek dotedanjih dognanj, prikazuje izsledke novjših raziskav ter vključuje tudi kulturne posebnosti narodnostnih skupnosti. Avtorji (pri nastanku leksikona je sodelovalo 96 madžarskih etnologov) so v geselskih člankih skušali odkriti tudi kulturne zveze s sosednjimi narodi in evropsko ter evrazijsko kulturo. Prav slednje, kultura Slovencev na Madžarskem - s posebnim poudarkom na sožitju Slovencev in Madžarov, pa je tudi glavni namen izdaje *Etnološkega slovarja Slovencev na Madžarskem*.

Večina prispevkov z etnološkimi informacijami o kulturi Slovencev na Madžarskem je bilo napisanih pred letom 1920 v madžarskem, le manjši del pa v slovenskem jeziku. Med prvo in drugo svetovno vojno se je povečalo tudi zanimanje slovenskih raziskovalcev za porabske Slovence, še posebej

po drugi svetovni vojni, ko je bilo o etnologiji Slovencev na Madžarskem objavljenih več kot 300 znanstvenih in poljudnoznanstvenih spisov. Več kot polovica jih je bilo objavljenih na Madžarskem, a v slovenščini, in sicer od 70. let naprej v tedniku *Demokratske zveze južnih Slovanov na Madžarskem*, *Narodnih Novinah*, *Narodnem koledarju*, *Etnografiji južnih Slovanov na Madžarskem*, v 90. letih pa v štirinajst-dnevniku *Porabje* in letopisu *Slovenski koledar* monoštrske *Zveze Slovencev na Madžarskem* (prim. Kozar 1996, 130-131).

Etnološki slovar Slovencev na Madžarskem naj bi bil v rabi tudi kot priročnik pri pouku na porabskih šolah, saj vsebuje lokalnozgodovinske podatke. S tem se pridružuje zgoraj omenjenima deloma, ki že opravljata to funkcijo.

Marija Kozar je za slovar obdelala predvsem lastne terenske podatke in spoznanja, ki jih je zbirala od sedemdesetih let naprej in so bila ohranjena le v spominu najstarejše generacije. Tem terenskim virom je dodala še strnjene podatke iz strokovne literature, ki se neposredno nanašajo na Železno županijo. Omenjene informacije se nanašajo predvsem na način življenja porabskih Slovencev v 20. stoletju, ki ohranjajo in oblikujejo svojo kulturo od trianonske mirovne pogodbe leta 1920, ko je devet slovenskih vasi iz okolice Monoštra ostalo na Madžarskem¹, izolirano od drugih Slovencev v Prekmurju in matični domovini.

Gesla v slovarju se v glavnem ujemajo s tematskimi sklopi iz *Predloga za geselnik Slovarja etnologije Slovencev* (Ljubljana 1993) in obdelujejo predmete ter pojave materialne, družbene in duhovne kulture Slovencev na Madžarskem v 20. stoletju v 36 tematskih skupinah,² hkrati pa vsebujejo značilnosti za Porabje, z dodatkom nekaj specialnih gesel. Abecedno urejena gesla so vzeta iz slovenske knjižne terminologije, narečne variante - če obstajajo - sledijo v oklepaju kurzivno, na koncu slovarja pa je seznam narečnih izrazov s pojasnilom v slovenščini in madžarsčini. Madžarska gesla bralec najde med kazalkami oziroma v kazalu madžarskih gesel na koncu slovarja (npr. *nemzeti kisebbség*, →narodnostne manjšine). Risbe so med slovenskim in madžarskim

delom gesla, največkrat v širini enega stolpca in tu in tam v širini obeh stolpcev. Literatura, ki se konkretno nanaša na geslo, je v originalnem jeziku, s prevodom v oklepaju in kurzivi in jo pod oznako Lit.: najdemo za madžarskim delom vsakega gesla. Vsa preostala literatura in viri, ki so povezani izključno z obravnavano temo in s Slovenci na Madžarskem, so na koncu slovarja. Vsebinsko in izrazoslovno povezanost gesel označujejo kazalke s puščicami (znak →). Uvode k slovarju in njegovi uporabi so napisali Slavko Kremenšek, Imre Gráfik in avtorica. Na koncu je še seznam literature in kratic.

Morda bi kdo hotel očitati avtorici slovarja, da ni posegla še dlje v preteklost in upoštevala arhivskih virov za obravnavano območje, toda pri tem mora vedeti najmanj dvoje. Prvo, da je Kozarjeva sploh edina slovenska etnologinja, ki živi in dela v Porabju, in da je v njenih načrtih tudi raziskava teh virov ter objava druge dopolnjene izdaje slovarja z arhivskimi podatki za 18. in 19. stoletje, kolikor jih ni, če so bili že znani, vključila v pričujoči slovar. In drugo, da je ena od skupnih točk evropskih narodnih etnoloških enciklopedičnih del v tem, da njihova materija časovno zapolnjuje stoletje in pol in sega v drugo polovico 19. ter prvo polovico 20. stoletja, vsebinsko pa so informacije naravnane v glavnem na takratno večinsko kmečko prebivalstvo - pri tem *Etnološki slovar Slovencev na Madžarskem* ni nikakršna izjema. In k temu je treba dodati še to, da slovar ni "povzetek" tega, kar Kozarjeva dela kot kustodinja v muzeju, ali morda objava njene raziskovalne naloge, temveč ga je napisala ob rednem muzejskem delu.

Slovar je ob hvalevredni samostojni akciji avtorice tudi priznanja vreden dokument madžarskih in slovenskih znanstvenih in kulturnih stikov in je bil napisan v čast Slovencev na Madžarskem, ki so kot narodnostna manjšina, med spreminjanji se okoliščinami do današnjih dni ohranili svojo materinščino in narodno zavest, kakor zapiše dr. Imre Gráfik v uvodu (9).

Etnološka podoba Slovenskega Porabja za 20. stoletje je s slovarjem na 14 avtorskih polah, v formatu B5 in z več kot 300 dvojezičnimi gesli do dobršne mere zaokrožena.

1 Andorci, Dolnji Sentik, Gornji Sentik, Otkorci, Ritkarovci, Sakalorci, Slovenska ves, Šteranorci, Verica.

2 Poljedelstvo, živinoreja, vrt, vinogradništvo, sadjarstvo, gozdarstvo, nabivalništvo, lov, ribolov, čebelarstvo, obrt in domača delarnost, trgovina, turizem, promet in transport, starbarstvo in stanovanjska kultura, prehrana, noša, veznine, proračun, družina in sorodstvo, spolno življenje, prebivalstvo, medkrajerni in interetnični odnosi, prarna etnologija, medsebojna pomoč, igranje, šege, verovanje, gledališče, jezik, besedna umetnost, glasba, ples, ljudska umetnost in znanje o vremenu (Kozar 1996: 12).